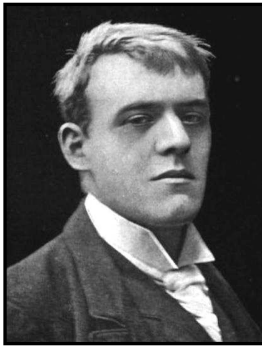

המונארך

סבור אני כי הגורם המתווך, במדינה אריסטוקרטית אשר איבדה את רוח האריסטוקרטיה, הוא בהכרח המונארך. איני מתכוון, במילה 'מונארך', לגבר או אישה המתגוררים בבית גדול, או המתלבשים באופן מסוים. איני מתכוון לאדם אשר כוחו בשלטון, רב או מועט, נובע מזכות חוקתית שהוענקה לו בידי אביו. איני מתכוון לאדם שכוחו בממשל, רב או מועט, נמשך למן הרגע שזכה בו ועד למותו. ולבסוף, ודאי וודאי שאיני מתכוון לאדם שנמנע ממנו כל כוח ושממשל כסמל נערץ בלבד, או כמכונה לחתימה על מסמכים. אני מתכוון לכל גבר או אישה או ילד, אך בדרך כלל לגבר בוגר שמחשבתו איתנה, אשר אחראי, בסופו של דבר, על הנהגתה של הקהילה ועל שימורה, בכל רגע נתון.

הילארי בלוק

ברור לגמרי כי אדם שכזה, כדי שיוכל לממש את שלטונו, מוכרח למשול למשך פרק זמן משמעותי. יכולה להיות זאת תקופה חסרת-ביטחון של ארבע שנים, ואפשר שתהיה זאת תקופה יציבה יותר של שבע שנים. אך אולי מוטב שיהיה זה לכל החיים. בכל מקרה, אין זה מהותי להגדרה. ההגדרה של המונארכיה היא, שניצב בראש אדם אחד אמיתי ובר-השגה, אשר בסופו של דבר אחראי, בכל רגע נתון, על גורלה של החברה. מי מונע מהאנגלי של ימינו לקבל את ספל הבירה שלו כאשר יחפץ? לפני חמישים שנה התשובה היתה ברורה – "המעמד השליט" (אלא ששום מעמד שליט לא היה נוהג באופן

* הילארי בלוק (Belloc, 1870-1953) היה משורר, מבקר והיסטוריון קתולי אנגלי-צרפתי וידידו הקרוב של ג.ק. צ'סטרטון. מסתו 'המונארך' ראתה אור בספרו *The House of Commons and Monarchy* (1922).

כל כך רודני). ומי כיום? אינכם יכולים להשיב. זהו אנונימוס. לא מעט אנשים עשירים (ואנונימים) התעשרו אף יותר בשל כך. זה כל מה שאתם מסוגלים לומר – ואין זה יכול להימשך.

ובכן, במסגרת המונארכיה, התשובה תהיה ברורה. "מי סגר את ברז הבירה?" – "המלך ג'ון". "מדוע יכול פלוני, שביקש לבזוז את קופת המדינה, לחמוק מעונש באמצעות עדות שקרית? מדוע אינו נענש? מי יעניש אותו?" כיום אין תשובה. אך צריכה להיות תשובה – "המלך אדווארד".

נזכור אפוא כי ישנן, בקהילות האדם, שתי חטיבות גדולות – האגאליטארית והאריסטוקרטית: מדינות בהן האדם חש שווה ערך, ומדינות בהן דרג אחד זוכה להוקרה. נזכור אפוא כי האריסטוקרטיה היא הזן הנדיר הרבה יותר, וכי המצוינות שהיא מגלמת – ובמיוחד חוסנה הפנימי – הם יוצאי דופן. הקהילה האנושית הרגילה היא אגאליטארית. למדינה האגאליטארית – כלומר, מדינה שנוסדה על בסיס האמונה כי כל בני האדם שווים (מעין דוגמה דתית מסתורית) – ישנן שתי צורות: הדמוקרטית באופן פעיל – כאשר האזרחים נוטלים חלק פעיל בשלטונם – והמונארכית; אך הראשונה מבין השתיים (והאצילית יותר), כך נדמה, אינה מתאימה לאוכלוסיות גדולות או לטריטוריות רחבות ידיים. אפשר בהחלט שתהיה לכם אוטונומיה מלאה בכל ישוב. אפשר בהחלט שיהיה לכם, במדינה מן הסוג הגדול, שהיא גם קיצה של הדמוקרטיה, שלטון מוסכם וחוקים התואמים ל'רצון הכללי'. אך פעולת השלטון עצמה, המנגנון המניע, אינו יכול להתבסס (בקהילות גדולות מאוד) על המון העם, להוציא רגעים יוצאי דופן של התלהבות כבירה או של צורך השעה.

אולם במה שהיה פעם מדינה אריסטוקרטית, ישנו יסוד נוסף לצורך במונארכיה (לאחר היעלמותה של האריסטוקרטיה). יסוד זה מקורו בעובדה, שניתן להדגימה לאורך ההיסטוריה כולה, שמדינות אריסטוקרטיות מעולם לא סיגלו לעצמן את הרוח הדמוקרטית. כאשר ההמונים, במדינות שכאלה, אינם חפצים עוד להישלט בידי מעמד מיוחד (וזהו אובדנה של הרוח האריסטוקרטית), אין הרגשות הישנים מוחלפים

בתשוקות חדשות כלשהן של ההמונים למשול בעצמם. לעיתים הם מתחלפים בקנאה זוטא, ולעיתים תכופות יותר בשכחנות; אך אין יש מאין, ומאזרחים, שמאז ומעולם היו פאסיביים באשר לטבעם, ושהפאסיביות שלהם הייתה הגורם העיקרי לצמיחת האריסטוקרטיה בקרבם, לא נקבל לעולם את הרוח הדמוקרטית של יוזמה שיתופית, ואת מה שחיוני לתפקודם של המוסדות הדמוקרטיים – עניין אישי מתמיד בענייני הציבור. עבור מי שהיה במשך זמן רב אזרח של מדינה אריסטוקרטית, הרוח הדמוקרטית נדמית טיפשית, או אנארכית, או פשוט מרגיזה ומטרידה. בכדי להפוך אדם, שצמח תחת הטמפרמנט האריסטוקרטי, לדמוקרט, עליך לעקור אותו תיכף ומיד מסביבתו הישנה, ולהשליך אותו לתוך תנאים (כאלה השוררים בקולוניות) בהם לא ניתן להעלות על הדעת חלופה לדמוקרטיה. קהילה מצומצמת שצריכה להסתדר בכוחות עצמה, ללא מסורות וללא מערך של אנשים אשר יש לה כלפיהם יחס דתי, מוכרחה, באופן בלתי נמנע, לייסד בתחילה מנגנון דמוקרטי. אין אפשרות אחרת. בכל מקרה, יהא אשר יהא הדבר הנכון עבור ניסויים מרוחקים ובלתי-בשלים אלה, המדינה האריסטוקרטית הישנה, המצויה בתהליך שינוי, לא נעשתה מעולם, ואני מניח שגם לא תיעשה, לדמוקרטיה.

גם באנגליה של ימינו אין שום סימן לתהליך שכזה. ישנם סימנים רבים לכך שהאריסטוקרטיה נמצאת בשלבי הגסיסה האחרונים, או שלמעשה, באנגליה של ימינו, היא כבר מתה; אך אין כל סימן לכך שישנה מחשבה ציבורית שיתופית באשר להפעלתם של השירותים הציבוריים ולשליטה בהם. במילים אחרות, אין כל סימן לדמוקרטיה באנגליה המודרנית – ואם נמתין לסימן שכזה, יהא זה לשווא. אחיזת העיניים שבניסיון ליישב בין בית נבחרים לדמוקרטיה, ללא ספק נחשפה. ההכרזה שלפיה בתי נבחרים הינם, או יכולים להיות, דמוקרטיים, היא שקר – ועל שקר לא ניתן להסתמך. אנשי בתי הנבחרים, במידה שהללו סוברנים, הם אוליגרכים; אוליגרכים מקצועיים וצרי מוחין.

הם מסוגלים, לפיכך, לעבוד, רק כאשר הם אריסטוקרטים, ולפעול רק במסגרת קהילה אריסטוקרטית. אך ברגע שההונאה הזאת נחשפת (והחשיפה שלה מתרחשת בימים אלה ברחבי הציוויליזציה כולה), לא נותר

כל כלי שלטוני התואם לתפישה מחמירה של אחדות לאומית וגדולה גם יחד, מלבד המונארכיה; לא ניתן להעלות על הדעת צורה נוספת שבמסגרתה – באופן נורמאלי, כעניין שבשגרה – מסוגלים מיליוני אנשים, הפזורים על פני שטחים נרחבים, לנהל את ענייניהם. ברגע שהם מפקידים את מבטחם בידי מועצות, הם מתדרדרים לכדי אוליגרכיה, ואוליגרכיה ללא אריסטוקרטיה היא דבר בלתי נסבל עבור האדם.

אולם מלבד הדרך השלילית להתבונן בדברים – מלבד העובדה שאין אלטרנטיבה – יש להביא בחשבון את פעולותיו החיוביות של המונארך, ולהיווכח עד כמה נחוץ הוא למדינה גדולה, אך במיוחד למדינה כשלנו, במהלך ולאחר הטרנספורמציה הנוכחית שלה.

תפקידו העיקרי של המונארך הוא להגן על החלשים מפני החזקים, ולפיכך, למנוע את הצטברותו של הון בידיים אחדות, את השחיתות בכתי המשפט, ואת השחתתם של קובעי דעת הקהל. אפשר לשאול, כיצד יכולה אריסטוקרטיה לעשות את הדברים הללו היטב; היא אינה מצטיינת בהם, ואין ספק שאחת הסיבות לדעיכת האריסטוקרטיה היא הצטברותן של שחיתויות מעין אלה.

אף על פי כן, לאריסטוקרטיה, כל עוד היא קיימת, ישנה השפעה ממתנת. רוחה מתנגדת לצבירה מהירה – ומעל לכל, חסרת יסוד וארעית – של עושר, והממשל שלה רואה עצמו כנציגם של ההמונים. האריסטוקרטיה היא מגינתה האיתנה של המסורת, והיא קנאית במיוחד למוניטין של בתי המשפט שלה. היא שומרת עליהם טהורים.

גם הדמוקרטיה, כאשר היא אקטיבית וממשית, מסוגלת לבצע את הדברים הללו. תוכלו לחזות בכל אחד מן ההיבטים הללו בפעולה, בקנטון שווייצרי למשל. שם תחזו בכתי דין היראים מדעת הציבור, בשופטים המפחדים לחרוץ דין שיקרי, בחוקים שאוסרים על אי-שוויון רב מדי בעושר, ובהעדרם של רווחים אדירים או פתאומיים המושגים באמצעות תמרונו של האחד את פשטותם של הרבים. אך כאשר מדובר במספרים גדולים מאוד, כל הפעולות הללו – במידה שמנסים להוציאן לפועל באופן דמוקרטי –

מתנוונות; ובהעדרה של רוח אריסטוקרטית, אין ביכולתו של דבר, זולת המונארך, להוציאן לפועל.

מוכרחים אתם שיהיה לכם אדם אחד – שעמדתו המוחלטת מרחיקה אותו מן הפיתוי – שיש בידיו סמכות מספקת ויכולת לפעול במהירות מספקת. אדם זה הוא אובייקט קונקרטי. העם יכול להגיע אליו. ניתן להאשימו או לשבח. הוא יודע שהוא האחראי. הוא אינו יכול לגלגל את האשמה על עברייני אנונימי ובלתי-מושג כלשהו. ודבר זה כשלעצמו – מלבד האדישות הטבעית והיעדר משוא הפנים של מי שנמצא מעל לשוחד ולסחיטה, היות שהוא השולט בעושרה של המדינה ובכוחה – מסייע עד מאוד בחיזוק הממשל ההוגן.

כיום, תחת הנסיבות המיידיות שלנו, אנו שומעים לעיתים תכופות את מה שהינו תלונה ממשית, כוונתי לתלונה, שעוול כזה וכזה הוא "פשוט בלתי-נמנע" (בנסיבות משמחות יותר, לא היה זה אלא עניין טיפשי). אנשים מסתובבים בפרצופים נפולים, וטוענים כי העיתונות הדמגוגית הנתעבת גורמת לנזק אינסופי, אך "מה כבר אפשר לעשות?", או שהם מקוננים על כך שתאגידים גדולים מחסלים כמה וכמה עסקים קטנים, אך שלא ניתן להעלות על הדעת כל דרך לעצור את התהליך. או שהם מתלוננים כי "לא ניתן" למנוע מפוליטיקאים לקבל שוחד פעם אחר פעם, כיוון שיש בכוחם של אותם פוליטיקאים למנוע את העמדתם לדין בגין קבלת שוחד. או, שוב, שומעים אנו התמרמרויות על כך שהצדק משועבד לפוליטיקאים ולהגנה על עוולותיהם ועל עוולות מקורביהם. אך התמרמרויות אלה מלוות תמיד במעין תחושה חסרת תקווה: "מה כבר אפשר לעשות? בתי המשפט של ימינו הם חלק מן המערכת הפרלמנטארית. הפקידים שלהם אינם אלא פוליטיקאים ככל היתר. זה מעגל. אין לאן לברוח..." וכו'. אך התשובה לכך היא, שכל אותן עוולות, ההולכות ומתרבות (והללו כבר קרבות למספר שכזה, שממנו ואילך המדינה קורסת), אינן הכרחיות או בלתי נמנעות – אלא במסגרתה של מערכת אנונימית.

דמינו אפוא את אדוארד הראשון, או את נפוליאון, או את אלפונסו מקסטיליה, עומדים כיום בראשה של מדינה. או, אם אתם מעדיפים מישהו

נכבד פחות (אך מתאים בה במידה לשמש דוגמא מובהקת למונארך), דמיינו את מרקוס אורליוס ההמוני, או את נירון החלש, או את אוטו השלישי שהיה משוגע למחצה... לא חסרות דוגמאות; ההיסטוריה של האנושות מספקת לכם מונארכים באשר תפנו. זוהי רק שעתנו, רק תקופת מעבר זו, שהינה יוצאת דופן וחסרה את המוסד. כלומר, דמיינו לעצמכם כל אחד מן האנשים הללו – לא את דמותם, כי אם את הכוחות שהוענקו להם בידי החקיקה של זמנם – ניצב בראשה של מדינה מודרנית. מה יקרה, לדעתכם, במצב שכזה, לשופטים המושחתים, לפוליטיקאים המקבלים שוחד, לתאגידים הגדולים שמחריבים את פרנסתו של האדם מן היישוב, לאותם כלכלנים המתייהרים כי הם השולטים במדינה? דמם ישפך כמים!

תארו לכם את כבוד השופט x שולח לנירון דו"ח אשר לפיו, משרתו של האחרון – שבזו מיליונים מן ההון האימפריאלי – הוא אדם ישר שאין ולו מילה אחת לומר בגנותו. או את כבוד השופט y שולח בחגיגות למאסר, בגין הוצאת דיבה, אדם ישר אשר ביקש למסור לנפוליאון, כי אחד מאנשיו הוא בוגד. המונארך מטפל בכל הדברים הללו במהרה. אך לבטח תאמרו, שאין זו אלא המרתה של רעה אחת באחרת. אמת, הפוליטיקאי, בתקופת כהונתו או שלא בתקופת כהונתו, בעל ההון, הדמגוג המחזיק בעיתון, אינו יכול לקרוא תיגר, בעזות מצח, על הקהילה, כאשר זו מסתכמת במונארך. הוא מתקבל בבוז, ופחד האל מוחדר בו. אך מן הצד השני, יכול המונארך, בשל הטיית רצונו, להציב בעמדות כוח את האידיויטים הגדולים ביותר, או את הפושעים הגדולים ביותר, הוא עלול לדכא באופן מתועב... וכן הלאה.

כל זה נכון לגמרי, וההיסטוריה גדושה בדוגמאות לדבר. רוב העוולות שמדינה זאת סובלת מהן כעת, מקורן, בסופו של דבר, ברצונו המעוות של מונארך אחד, אשר החזיק בכוח של ממש לפני ארבע מאות שנה (העובדה שהנרי השמיני המיט חורבן כלכלי על הכנסייה, לא הייתה נוראית כל כך אלמלא סלל הוא את הדרך לבעלי האדמות הגדולים, ולפיכך לקפיטליזם).

נכונה היא גם הקביעה, שטיפשותו של מונארך, יותר מאשר רשעותו, עלולה להסב נזק רב: ראו למשל את גחמותיו האחרונות של הנשיא

ווילסון, אשר אינן נובעות מציינתותו לכלכלניו, כי אם ממוחו המונארכי הקודח.

ואף על פי כן, נוטות כפות המאזנים לחלוטין לטובת המונארכיה. היא אמנם יציבה והומוגנית פחות מן האריסטוקרטיה, וחלשה ממנה גם ביחסי החוץ שלה; כאשר היא נופלת, הנזק שנובע מנפילתה גדול יותר, ומיוחסים לה גם הסכנה המתמדת של הפרות סדר – כפי שתיתכנה גם בכל מערכת אגאליטארית – ומנגנון דיכוי כמעט תמידי. ואף על פי כן, המונארכיה עובדת היטב בחברה גדולת מימדים – כאשר מדובר בכמות אדירה של פעולות מנהליות – משום שהיא אחראית; והמימדים הכבירים של העוולות הללו, נובעים בעיקר מקריסתה של המונארכיה ולא דווקא מפעולתה.

אוליגרכיה שאינה אריסטוקרטית – בית נבחרים, למשל – לעולם אינה אחראית באמת. לא ניתן לתפוש אותה. לא ניתן לתקוף אותה. בקושי ניתן יכול להגדיר אותה. במערך האמורפי הזה, כל אינדיבידואל מסב נזק מבלי לשאת בעונש, משום שהוא תמיד יכול לומר שלא הוא עשה זאת, אלא מישהו אחר, או כמה אנשים אחרים. הוא ומערכת המשפט שייכים בהכרח לאותה הקליקה. מאז נפילתה של האריסטוקרטיה באנגליה, לא נשלח לבית הסוהר בגין קבלת או מתן שוחד אף איש פרלמנט.

• • •

באנגליה המודרנית, נכון לרגע זה, רעיון המונארך נדמה כמעט גרוטסקי. זיכרון המונארכיה כמעט נעלם. אין כל דוגמא זרה בנמצא. האנגלי של ימינו, אינו מסוגל לתפוש את רעיון המונארכיה באופן קונקרטי. אין הוא מסוגל לחשוב על כך אלא כעל תיאוריה, או לשפוט את הרעיון, אלא על פי דוגמאות מן העבר הרחוק, כלומר, להגהות בפעולתה של המונארכיה במסגרת חברה שאין הוא מסוגל לדמיין או להבין. אולם העובדה שדבר מה הוא בלתי-מוכר, אינה יכולה לשמש טיעון כנגד סיכוייו או כדאיותו. בכל תקופה, בהיסטוריה של כל מדינה העומדת בפני שינוי, כל הצהרה ממשית בדבר עתידה של המדינה, תישמע בלתי מהימנה. אילו סיפרתם

לאנגלי מתקופת ווטורלו כיצד תיראה אנגליה של ימינו, הוא לא היה מאמין לכם. אילו סיפרתם לצרפתי מאמצע המאה ה-19, כיצד תראה רפובליקה פרלמנטארית, על הפוליטיקאים המקצועיים שלה, המצדדים במפלגתם בעיוורון, על מסעות הכיבוש האסוניים שלה, על הצורך שלה להגן על מבנה המדינה באמצעות חיילים – אשר, יותר מכל האזרחים, מתעבים את השלטון הפרלמנטארי – הוא לא היה מאמין לכם. אילו הייתם אומרים, לפני שישה עשורים, לכל גרמני באשר הוא, לאן יוביל הניסוי הפרוסי – להתרחבות אדירה שלאחריה חורבן מחפיר – הוא לא היה מאמין לכם. הוא היה חושב שזהו הבל, משום שהדבר כה מרוחק מחווייתו העכשווית והמיידית. הוא הדין באשר למונארכיה באנגליה של ימינו. אף על פי כן, העובדה עומדת בעינה – מונארכיה, או לחילופין, התפוררות, מוכרחה, באופן בלתי נמנע, להגיע.

(מאנגלית: יהודה ויזן)